

502/504.
7-91.

Турсунов Х.Т

ЭКОЛОГИЯ ВА БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ

ЎҚИТУВЧИЛАР УЧУН УСЛУБИЙ
ҚЎЛЛАНИМА

ТОШКЕНТ-2009

502/504.
7-91.

Турсунов Х.Т

ЭКОЛОГИЯ ВА БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ

ЎҚИТУВЧИЛАР УЧУН УСЛУБИЙ
ҚЎЛЛАМА

ТОШКЕНТ-2009

502/504
7-91

Х.Т. ТУРСУНОВ

ЭКОЛОГИЯ ВА БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ

ЎҚИТУВЧИЛАР УЧУН УСЛУБИЙ ҚЎЛЛАНМА

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
TOSHKENT VILOYATI CHIRCHIQ
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
AXBOROT RESURS MARKAZI

ТОШКЕНТ-2009

- 3594 -

Услубий қўлланмада университетлар профессор-ўқитувчилари учун экология курсининг ўқув Дастури асосида маъруза, амалий машғулотларни ўтказиш бўйича ишланмалар берилган. Шунингдек, ундаги дарсларда фойдаланиш учун кўргазма материаллар, амалий машғулотларни ўтказиш учун топшириқлар, назорат саволлари ва тестлар ҳам ўрин олган.

Экология курсини ўқитишда барқарор ривожланиш таълими материалларини интеграциялашга эътибор берилган.

Услубий қўлланмадан узлуксиз экологик таълим тизимида фаолият олиб борётган барча педагоглар, мутахассислар ҳам фойдаланишлари мумкин.

Тақризчилар:

ЎзМУ экология кафедраси
профессор в.б., б.ф.д.

Х.О.Олимжонова

ТДПУ агропедагогика, экология
ва уни ўқитиш методикаси
кафедраси доценти, б.ф.н.

Ў.Э. Хўжаназаров

Мазкур услубий қўлланма Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Илмий Кенгашининг 2008 йил “_29_” декабрдаги мажлисида №5 - сонли баённома билан нашрга тавсия этилган.

МУНДАРИЖА

Сўз боши	4
Кириш	5
Экология курсини ўқитишда янги педагогик технологиялардан фойдаланишнинг айрим масалалари	8
Экология курси мавзулари бўйича маъруза ва амалий машғулотларни ўтказиш бўйича ишланмалар	10
Барқарор ривожланиш таълими бўйича амалий материаллар	31
Экология курсини ўқитишда ролли ўйинлар	41
Экологик тақвим	44
Йил давомида нишонланадиган экологик саналар	45
Экология курсининг амалий машғулотларида бериладиган топшириқлар ...	46
Амалий машғулотларда ўқув фильмларидан фойдаланиш	48
Экология курсини ўқитишда барқарор ривожланиш бўйича қўшимча материаллардан фойдаланиш	50
Атмосферани муҳофаза қилиш	50
Ер ресурсларини режалаштириш ва бошқаришга комплекс ёндошиш	52
Ўрмонларнинг йўқ қилинишига қарши кураш олиб бориш	53
Таъсирчан экологик тизимларни бошқариш: чўлланиш ва курғокчиликка қарши кураш	54
Биологик хилма- хилликни сақлаб қолиш	56
Зарарли кимёвий моддалардан фойдаланишнинг ҳавфсизлигини ошириш ...	57
Ҳавфли чиқиндиларни йўқотиш	58
Қаттиқ чиқинди ва оқова сувларни йўқотиш	60
Экология дарсларида фойдаланиладиган амалий материаллар	69
Экология курси бўйича назорат саволлари	82
Экология курси бўйича тестлардан намуналар	86
1-илова Экология фанининг ўқув Дастури	93
2-илова Ўзбекистон Республикаси “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида” ги қонуни	100
3-илова Олий ўқув юртлари профессор-ўқитувчилари ўртасида ўтказилган анкета сўрови натижалари	120

СЎЗ БОШИ

Ўзбекистонда сўнгги йилларда экологик таълим масалаларига муносабат ижобий томонга ўзгармоқда. Ўрта, ўрта махсус ва олий таълимда экологик таълим-тарбия масалаларига эътибор кучаймоқда. Маълумки, узлуксиз таълим тизимида фақатгина олий ўқув юртларида экологик таълим мажбурий ҳисобланди.

Инсон биринчи навбатда бошқа турлардан фарқли равишда, табиат билан муносабатини ўзи яратадиган маданияти орқали амалга оширади, яъни, инсоният ривожлана бориб, аجدодлардан авлодларга ўзининг иш ва маънавий тажрибасини бериб бориши туфайли Ерда маданий муҳитни яратади. Маънавий инқироз оқибатида ривожланган тамаддунларнинг ҳам парчаланиб, тушқунликка тушганлиги, айримларининг бутунлай йўқолиб кетганлигига тарихий далиллар мавжуддир. Агар инсонлар бир-бирига душманлик ҳисси билан яшайдиган бўлсалар “табиат ва жамият” тизимининг уйғун ривожланишига эришиб бўлмайди. Инсоният ва тирикликнинг сақланиб қолишининг экологик шартларидан энг асосийси- бу Ердаги тинч, осойишта ҳаётдир. Экологик саводхон киши айнан шундай ҳаётга интилиб яшаши лозимдир.

Экологик таълим ва тарбия- ХХI аср шахсини шакллантириш жараёнининг ажралмас қисми ҳисобланади. Атроф-табiiй муҳитни ҳимоя қилиш ва тиклаш инсониятнинг сақланиб қолиши имкониятининг салмоқли мезонига айланиб бормоқда.

Экологик қонунларнинг бузилишини тўхтатишга фақатгина жамиятнинг ҳар бир аъзосини таълими сифатини ошириш, уларнинг экология асосларини ўрганиши орқали, экологик маданиятини керакли даражага кўтариш билангина эришиш мумкиндир.

Ўзбекистоннинг барқарор ривожланишини таъминлаш ҳозирда таълим олаётган ёшларга боғлиқ ва, баркамол, юксак маданиятли шахсини шакллантиришда экологик таълимни ривожлантиришнинг аҳамияти бекиёсдир.

Университетларнинг профессор-ўқитувчилари учун тайёрланганушбу кўргазма материалли услубий қўлланма таълим соҳасида амалга оширилаётган фаолиятга муносиб ҳисса қўшади деб умид қиламиз. Қўлланмани ёзишда фойдаланилган манбаларнинг муаллифларига миннатдорчилик изҳор қиламиз.

Кириш

Биосферанинг инқирози асосан бакалавр, бизнес бошқаруви магистрлари ҳамда фан доктори унвонига эга инсонларнинг фаолияти маҳсулидир.

Профессор Дэвид Орт

Ўзбекистонда истиқлол йиллари амалга ошаётган ислохотлар экологик муаммоларнинг ўта муҳимлигини англашга олиб келди ва ижтимоий онгни экологиялаштиришга хизмат қилмоқда.

Глобал экологик инқирознинг чуқурлашиши “инсон-табиат” тизимидаги ўзаро алоқадорлик характерини ўзгартиришни ва бунинг учун табиатга ижобий муносабатда бўлган шахсни шакллантиришни талаб қилади.

ХХI аср бошларига келиб ёшларнинг атроф-муҳит ва табиатдан фойдаланиш соҳасида маҳаллий, миллий ва халқаро миқёсдаги муаммо ва масалаларни ҳал қила олишлари учун экологик таълимга янги талаблар қўйилмоқда. Давлат бошқарув тизими хизматчилари, корхоналар, хусусий фирмалар ва бошқа хўжалик юритувчи субъектлар раҳбарлари аксарият олий маълумотли шахслар ҳисобланади ва жамиятни барқарор тараққиётга эришишини таъминлашда олий мактаб таълим тизими ҳал қилувчи рол ўйнайди. Ҳозирги кунда аксарият олий маълумотли мутахассисларда антропоцентрик ва техноцентрик қарашларнинг устуңлиги қайд қилинади. Яқин келажакда бошқарув, илм-фан, маданият, таълим ва тадбиркорлик соҳаларида фаолият олиб борадиган олий ўқув юртлари талабаларида атроф-муҳит, табиатдан фойдаланишга тўғри муносабатни шакллантириш алоҳида алоҳида аҳамият касб этади.

Ўзбекистоннинг университетларида экология фани ўқитилаётганига 20 йилдан ошди. Ўтган вақт ичида соҳага оид бир қанча махсус дарслик ва ўқув қўлланмалар яратилди. Лекин шу вақтгача ўқитувчилар учун махсус услубий қўлланма яратилмади. Курснинг номлари ҳам фарқланиб кетди. Экология таълими бўйича мутахассислар, методистларнинг етишмаслиги курсни сифатли ўқитишга аҳамият бериш зарурлигини кўрсатди.

Маълумки, ҳозиргача мактабда ва ўрта махсус таълим тизимида экология таянч предмет бўлиб ҳисобланмайди. Фақатгина олий ўқув юртларида экологик таълим мажбурий ва Давлат таълим стандартларининг 2 блок предмети ҳисобланади. Курсга ажратилган соатлар ҳам турли мутахассисликларда турлича бўлиб, университетларда асосан 30-40 соатни ташкил қилади. Бунда маърузалар 12 соатдан 24 соатгача, амалиёт 20 соатгача, мустақил таълим ўртгача 15 соатни ташкил қилади. Албатта, ёшларда экоцентрик дунёқарашни